

Miljöutskottet

Kulturpolitisk redogörelse

Till kulturutskottet

INLEDNING

Remiss

Kulturpolitisk redogörelse (SRR 8/2024 rd): Ärendet har remitterats till miljöutskottet för utlåtande till kulturutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- kulturråd Emma Harju, undervisnings- och kulturministeriet
- specialsakkunnig Annukka Lyra, miljöministeriet
- avdelningsdirektör Ulla Salmela, Museiverket
- konstexpert Heli Kauhanen, Centret för konstfrämjande
- ordförande Eriika Lundström, Kulturmarksförening rf
- generalsekreterare Arja Lukin, Finlands Arkitektförbund SAFA rf
- organisationschef Marika Punamäki, Finlands Hembygdsförbund rf.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Finlands Kommunförbund
- Stiftelsen Finlands arkitektur- och designmuseum sr
- Talonpoikaishallituksen kulttuurisäätiö sr
- Docomomo Suomi Finland ry
- ICOMOS Finska nationalkommittén rf
- Kansanmusiikki-instituutti ry
- Kultur- och konstområdets centralorganisation KULTA rf
- Rakennustaiteen Seura - Samfundet för byggnadskonst ry
- Finlands Jägarförbund
- professor Satu Huuhka, Tammerfors universitet.

Inget yttrande av

- WWF Finland.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Den kulturpolitiska redogörelsen fastställer att målet med kulturpolitiken är att stärka det demokratiska samhället som bygger på skapande av och deltagande i konst och kultur och att bygga en ekologiskt, socialt, ekonomiskt och kulturellt hållbar framtid. Redogörelsen är en långsiktig strategi och handlingsplan som anger mål och åtgärder för utvecklingen av kulturpolitiken fram till 2040-talet. Redogörelsen identifierar kulturpolitikens samband med olika politikområden, inklusive miljöpolitiken. Man har valt en bred syn på kultur. Enligt den består kulturen av de immateriella och materiella egenskaper som kännetecknar ett samhälle eller en social grupp. Utöver konst omfattar den också grundläggande rättigheter, värdesystem, traditioner, färdigheter, sedvänjor och trosuppfattningar. Så definierad omfattar kultur bland annat kulturmiljöerna och det immateriella kulturarvet i samband med naturen.

Kulturell hållbarhet som en del av målen för hållbar utveckling innebär att man överför den befintliga livsstilen och kulturen till eftervärlden. Klimatförändringens och den biologiska mångfaldens betydelse för kulturens framtid har identifierats i redogörelsen. Enligt den förutsätter dessa globala utmaningar inte bara beslutsamma politiska åtgärder utan också ändrat konsumentbeteende och ändrade värderingar, så att det är möjligt att anpassa en livsstil som upplevs som betydelsefull till mänsklighetens föränderliga förhållanden och resurser. Enligt redogörelsen kan kultur erbjuda en plattform där man kan bearbeta förändringen. Utskottet anser att den kulturpolitiska redogörelsen är ett högklassigt och brett förberett politikprogram som kompletteras av de befintliga sektorspecifika strategierna. När det gäller utskottets ansvarsområde finns det skäl att särskilt lyfta fram Finlands arkitekturpolitiska program 2022—2035 och statsrådets principbeslut om kulturarvstrategin 2023—2030. Utskottet påpekar att det behövs tillräckliga resurser för genomförandet av redogörelsen.

Byggd kulturmiljö

Den byggda miljön är grunden för värdekedjan för kultur, och den står för 80 procent av nationalförmögenheten, 63 procent av investeringarna och 46 procent av växthusgasutsläppen. Genom arkitektur och byggande kan man bidra till att stävja klimatförändringen och bekämpa förlusten av biologisk mångfald. Genom samhälls-, byggnads- och landskapsplanering produceras immateriellt och materiellt kapital, vilket också inverkar på den fysiska och mentala försörjningsberedskapen. Kulturmiljöerna och byggnadsarvet skapar förutsättningar för kulturverksamhet. Levande kulturmiljöer med flera lager är betydelsefulla för boende, välbefinnande och turism. Utskottet konstaterar att bevarandet av kulturmiljön har en viktig roll när det gäller att skapa ett ekonomiskt, kulturellt, socialt och ekologiskt hållbart samhälle. Det stöder människornas och samhällenas livskvalitet och välbefinnande, känsla av kontinuitet, kriställighet och ekonomi. Skötseln av den byggda kulturmiljön främjar bland annat turistnäringen, en smart användning av resurser och sparandet av naturresurser.

Med tanke på den hållbara utvecklingen är det viktigt att det befintliga byggnadsbeståndet förblir i bruk och att också samhället ser till att bevara det värdefulla byggnadsbeståndet. Mot denna bakgrund välkomnar utskottet skrivningen i redogörelsen, enligt vilken skyddet av det arkeologiska

Utlåtande MiUU 2/2025 rd

kulturarvet och bevarandet av den byggda kulturmiljön stärks genom att utveckla en hållbar skötsel av objekten samt användningen av underutnyttjade byggnadsarvsobjekt och andra lokaler i kulturverksamheten. Som det konstateras i de sakkunnigyttranden som utskottet fått är underutnyttjandet av lokaler ett problem i dagens värld som kultur kan bidra till att lösa. Ändringarna av användningsändamålet och temporär användning måste främjas, men samtidigt bör man förbinda sig till att använda och underhålla lokalerna på längre sikt. Utskottet anser att bevarandet av byggnadsarvet och främjandet av användningen av lokalerna förutsätter ett tillräckligt kunskapsunderlag utöver andra resurser.

Enligt redogörelsen är kulturarvet och kunskaperna en grund för och en källa till kreativitet i kulturens värdekedja. Det finns inga samlade uppgifter på riksnivå om alla byggnader som hör till den byggda kulturmiljön eller som är kulturhistoriskt värdefulla samt om deras skick och användningsändamål och byggnadernas reparationsskuld. Förvaltningen av objekt som staten förfogar över och äger ankommer bland annat på Senatfastigheter. Bevarandet av det lokala kulturarvet är i stor utsträckning beroende av frivilliga aktörer, lokala hembygds- och traditionsföreningar samt lokala museer. För att bevara den byggda kulturmiljön behövs det ofta både offentliga och privata resurser. Det finns till exempel fler än 2 000 föreningshus i Finland. De är en del av ett värdefullt byggnads- och kulturarv, och dessutom erbjuder de lokaler för olika kulturevenemang och kulturhobbyer. Bidragssystemet för föreningshus är ett exempel på hur kulturarvet kan tryggas genom gemensamma satsningar av den privata och den offentliga sektorn. Utskottet håller med de sakkunniga om att man bör värna om kulturarvet långsiktigt och hållbart.

Redogörelsen är ganska fåordig när det gäller betydelsen av byggnadsarvet och byggnadsskyddet för att värna om kulturarvet, dvs. förverkligandet av den kulturella hållbarheten och de andra målen för hållbar utveckling, såsom den ekonomiska och ekologiska hållbarheten. Kärnan i att värna om byggnadsarvet är resurssmårhet, vilket innebär så små förändringar och så sparsam materialanvändning som möjligt. Bevarande renovering hör till en kultur av hållbar fastighetsförvaltning och renovering. Med tanke på livscykelkostnaderna verkar det i regel vara förmånligare att göra grundliga renoveringar än att riva och bygga nytt. Grundliga renoveringar stöder uppnåendet av klimatmålen inom byggbranschen, eftersom grundliga renoveringar av befintliga byggnader i regel är mer klimatvänliga än att ersätta dem med nybyggen. De produktbundna utsläppen till följd av grundliga renoveringar är betydligt mindre än till följd av nybyggen, även om reparations- och ändringsbehoven är omfattande, till exempel på grund av problem med inomhusluften eller ändringar av byggnadens användningsändamål. En grundlig renovering är mer utsläppsnål även när nybyggets stomme görs av material som är mer utsläppsnålt än vanligt, såsom trä. Livscykelkostnaderna påverkas ändå av byggnadens energiförbrukning och de nödvändiga satsningarna på energiprestandan. Om energiprestandan hos befintliga byggnader motsvarar eller kan förbättras så att den motsvarar nya byggnader, är utsläppen från en grundlig renovering mindre än från ett nybygge eftersom de produktbundna utsläppen från nybyggen är större.

Enligt redogörelsen tillhör kulturen alla oavsett bakgrund, språk, plats, ålder eller ekonomiska resurser. Mot denna bakgrund kunde redogörelsen mer heltäckande ha behandlat landsbygdens och glesbygdernas särställning med tanke på tillgången till kultur och bevarandet av byggnadsarvet. Att värna om den byggda kulturmiljön gör landsbygden attraktiv och livskraftig till exempel genom turism och fritidsboende. Det är också en förenande faktor som påverkar den lokala identiteten och aktiverar invånarna till att vårda sin livsmiljö. Således anser utskottet att kulturmiljöar-

Utlåtande MiUU 2/2025 rd

betet under olika förhållanden, såsom skydd av byggnadsarvet och byggnadskultur, bör identifieras bättre vid genomförandet av redogörelsen.

I de yttranden som utskottet fått har det framförts att den kulturpolitiska redogörelsen inte i tillräcklig utsträckning identifierar kulturmiljöarbetet, såsom sambandet mellan skyddet av byggnadsarvet, byggnadskulturen eller arkitekturpolitiken och kulturpolitiken. Arkeologi och byggnadsarv nämns bara mycket kortfattat, och begreppet kulturmiljö förekommer inte i redogörelsen. Också det arkeologiska kulturarvet har beaktats endast genom ett omnämnande i redogörelsen. Det är ändå närvarande i nästan alla finländares vardagsmiljö och det är förenat med möjligheter att utveckla näringsverksamheten. Det är särskilt beklagligt att den kulturpolitiska redogörelsen förbiser finsk arkitektur, som är en konstform och en betydande produktionsgren inom den kreativa ekonomin. Vid genomförandet av redogörelsen är det motiverat att fästa större vikt vid dessa olika kontakter mellan kultur och den byggda miljön.

Utskottet håller med redogörelsen och sakkunnigytrandena om att kultur inte är någon statisk, tidsbunden och platsbunden faktor, utan en dynamisk process. Kultur är ett medel för att förstå det förflutna, nutiden och framtiden. Med hänvisning till det som sägs ovan anser utskottet att det är motiverat att också kulturmiljöernas betydelse behandlas i redogörelsen som en del av det förflutna, nuläget och framtiden. I anslutning till detta lyfter utskottet fram skyddet av kulturarvet och kulturmiljöerna i militära konflikter och andra krissituationer. Redogörelsen lyfter fram kulturens betydelse för människans mentala kriställighet. Utskottet anser att också kulturens och kulturmiljöernas kriställighet i nuläget är ett väsentligt perspektiv.

Kulturhabitat och biologisk mångfald

Enligt den kulturpolitiska redogörelsen uppstår kulturen i vår kontakt med naturen och definierar vårt förhållande till den. Kultur, natur och miljö har en djupgående växelverkan med varandra. En ren och mångsidig natur hör till våra viktigaste kulturarv och kapital, som vi måste värna om. Utskottet anser att detta är en skicklig sammanfattning av hur kultur, natur och miljö har en djup växelverkan med varandra. Utskottet lyfter särskilt fram vårdbiotopernas betydelse för naturskydd, kultur och en hållbar matproduktion. Kulturhabitat, dvs. vårdbiotoper, är ångar, vallar och betesmarker som uppstått i och med bedrivandet av jordbruk. Skötseln av dem upprätthåller ett öppet, vårdat landskap som inte bara ökar den lokala kvarhållningskraften utan också främjar turism och rekreation. Biotoperna i kulturlandskapen hör till de mest hotade biotoperna i Finland, där nästan en fjärdedel av de utrotningshotade arterna förekommer. Vårdbiotoperna upprätthåller pollinerar- och rovinsektsstammar, så de upprätthåller livsmedelsproduktionens kontinuitet. Naturbetesmarker kan inte som sådana utnyttjas som mat, men genom ovannämnda mångfaldsfördelar och betesgång deltar de i matproduktionen.

Skötseln av vårdbiotoper finansieras i Finland som en del av miljöersättningssystemet inom Europeiska unionens gemensamma jordbrukspolitik. De så kallade miljöavtalen har omfattat cirka 30 000 hektar. Målet för innevarande finansieringsperiod är att systemet ska omfatta 46 000 hektar vårdbiotoper och naturbetesmarker år 2028. Dessutom har Helmi-programmet som mål att senast 2030 ha 52 000 hektar vårdbiotoper. Enligt en riksomfattande inventering av vårdbiotoper är situationen för skötseln av vårdbiotoper i verkligheten oroväckande, och utan effektiva åtgärder börjar arealerna minska. Också kvaliteten på vårdbiotoper har försämrats. Vårdbiotoper sköts all-

Utlåtande MiUU 2/2025 rd

mänt genom betesgång och på avgränsade platser genom slätter. I de yttranden som utskottet fått har det framförts hur de ökade bestånden av stora rovdjur påverkar skötseln av vårdbiotoper genom betesgång. Betesdjuren är privatägda nötkreatur, hästar och får. Djurägarna är ovilliga att utsetta sina djur för rovdjursskador, vilket äventyrar betesgången. Utskottet noterar denna utveckling som är skadlig såväl för skötseln av kulturhabitat som för ägarna till betesdjuren.

Immateriellt kulturarv och hållbar utveckling

Enligt en bred kulturuppfattning omfattar kultur också traditioner, sedvänjor och trosuppfattningar. Enligt redogörelsen bidrar kultur till utvecklingen av människornas relation till naturen, så att vi även i framtiden har en välmående natur som kulturarv. I de yttranden som utskottet fått har det ändå påpekats att den finska traditionella jaktkulturen inte alls nämns i redogörelsen. En väsentlig del av den finska jaktkulturen är jakt med jakthunden. Redogörelsen noterar inte jaktföreningsverksamhet som är en form av gruppverksamhet som förenar invånare såväl i städer som på landsbygden. Jaktföreningarnas verksamhet skapar gemenskap i synnerhet på landsbygden, håller jakttraditionen vid liv och skapar ramar för hobbyverksamhet i glesbygdsområden och främjande av en livsstil som baserar sig på naturen. Inte heller andra traditioner som hänför sig till jakt, naturprodukter eller hus- och sällskapsdjur, såsom nationalraser, nämns i redogörelsen. Det innebär att finländarnas särskilda förhållande till naturen får ringa uppmärksamhet. Kultur är en rättigheter för alla. De ovan nämnda formerna av kultur på landsbygden och i glesbygden har en annorlunda ställning än konst och evenemangsindustri som koncentrerar sig på städerna. Utskottet anser att olika slags traditioner i anknytning till natur och jakt hör till det immateriella kulturarvet.

Redogörelsen och de yttranden som utskottet fått lyfter fram ödesgemenskapen mellan kultur och hållbar konsumtion. För att stärka klimatförändringen och förlusten av biologisk mångfald behöver konsumtionsvanorna och värderingarna ändras. Såsom det konstateras i redogörelsen kan kultur också erbjuda en plattform för att bearbeta klimatförändringen. Den kan bidra till att göra det möjligt att förändra konsumtionen från det att människorna skaffar sig materiella konsumtionsvaror, materia, till en upplevelseekonomi. I en upplevelseekonomi betalar konsumenten för att få uppleva något som är betydelsefullt för honom eller henne. På så sätt bidrar kultur till att minska överkonsumtionen av naturresurser, utsläppen i samband med varuhandeln samt avfallshanteringen. Å andra sidan kunde förändrat konsumentbeteende generera mer privata medel till finansieringen av kultur, vilka efterlyses också i redogörelsen. Utskottet anser att denna koppling mellan kultur och hållbar konsumtion är en viktig aspekt med tanke på utskottets ansvarsområde.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Miljöutskottet föreslår

att kulturutskottet beaktar det som sägs ovan.

Utlåtande MiUU 2/2025 rd

Helsingfors 28.3.2025

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Krista Mikkonen gröna
vice ordförande Pinja Perholehto sd
medlem Pauli Aalto-Setälä saml
medlem Marko Asell sd
medlem Petri Huru saf
medlem Christoffer Ingo sv
medlem Vesa Kallio cent
medlem Mai Kivelä vänst
medlem Hanna Kosonen cent
medlem Johan Kvarnström sd
medlem Merja Rasinkangas saf
medlem Tere Sammallahti saml
medlem Sara Seppänen saf
ersättare Antti Kangas saf
ersättare Ari Koponen saf.

Sekreterare var

utskottsråd Susanna Paakkola.